

PUTOKAZOM BIBLIJE

Od sredine drugog tisućljeća pr. Kr. Palestina je bila poprištem brojnih ratova koji su se vodili između velikih carstava u Mesopotamiji i Egiptu, kasnije između Grka, Perzijanaca i Rimljana, zatim između Bizantinaca, Arapa i Turaka. Razumljivo je da normalni razvoj pučanstva nije bio moguć. Sistematski se rušilo bunare i naprave za navodnjavanje. Polja su bila zanemarena. Šume se sjeklo kroz tri tisućljeća. Ozelenjenje prirode uvelike su, kao i u svim sredozemnim zemljama, sprečavale koze. Životinja u slobodnoj prirodi bilo je sve manje.

Židovsko useljavanje, koje je započelo pred nekih 100 godina, a tek u drugoj trećini ovoga stoljeća uzelo jačeg zamaha, postavljalo je pitanje: Kako omogućiti prehranu pučanstva koje je raslo svakodnevno u zemlji? Velike dijelove dosada neobrađenog zemljišta trebalo je kutivirati i intenzivno iskorištavati. To je bilo nemoguće, ako se zemljište ne oplemeni, ako se ne uvede navodnjavanje, ako se ne omogući razvoj flore i faune. Sve je to u posljednjim desetljećima Izraelu utisnulo jedan sasvim novi pečat.

Kao pretpostavku za useljavanje Židovski nacionalni fond (Keren Kajemeth Lejišrael), počevši od 1905. godine kupovao je velike dijelove zemljišta i pretvarao ga u nacionalno vlasništvo. Najprije je to bilo pretežno nekultivirano zemljište. Tako je stvorena pretpostavka za zemljišni plan i uvelike su isključene smetnje razvoju zemlje od strane protivnika.

Barovita područja počese isušivati i postepeno ih iskorištavati. Tako je bilo s ravnicom uzduž obale, s dolinom Jordana i dolinom Ezdrelon. Isušeno je i jezero Huleh, samo je ostatak ostao pod zakonom o zaštiti prirode. (Usp Koch Walther, Israel — Eine Landschaft wurde wieder grün, u Kosmos 63, (1967, str. 456—457).

Izraelska mlada država uvela je šest tzv. centara za studiranje kultiviranja zemljišta. Održavani su i posebni kursevi u tom pravcu. Posebna je poteškoća, međutim, za mlade građane bila u tom, što oni iza sebe nisu imali nikakvu tradiciju starog poljodjelstva na koju bi mogli nadovezati svoje napore.

Posegnuše stoga za Biblijom. U tom pravcu ona im je bila pouzdani vodič. Nije ih prevarila. Proučavajući Bibliju agronomi su počeli uvidati koje vrste raslinstva mogu

uspijevati u pojedinim krajevima zemlje. Dr Walther Clay Lowdermilk, stručnjak za raslinstvo i kulturu zemljišta iz USA, radio je u Izraelu više godina kao savjetnik. Oslanjajući se na podatke iz knjige Sudaca, pogl. 15, 4—5 jednom reče: »Na sreću Biblija nam govori kakvo raslinstvo uspijeva u pojedinom području. Znamo da su Filistejci uzgajali žito, jer je Samson jednom prilikom povezao međusobno lisice za repove, zatim u tako svezane repove utaknuo zapaljene baklje, i natjerao ih u žitna polja. One su pojurile i u maslinike. Kad je Samson posjećivao svoju odabranisu, prolazio je kroz vinograde.

Arheolog Macalister proučavao je ruševine grada Gezera, što ga je faraon dao kralju Salomonu za miraz (1 Kr 9, 15—16). Tu je pronađen i jedan kameni poljoprivredni kalendar koji donosi razne mjesece u kojima se pobiru plodovi. Spominje se pored ostalog i lan, koji se na tom području već kroz dugi niz naraštaja nije uzgajao. Sada je lan omiljena kultura cvatnih zadružnih ekonomija.

U knjigama Dnevnika spominje se da je sjeverni dio Palestine bio pošumljen. Država Izrael je iz toga povukla zaključak i dosada posadila 65 milijuna stabala u Galileji.

Na jugu zemlje, u Negevu, gdje su živjeli patrijarsi Abraham i Jakov, odvijala se najstarija povijest židovskog naroda. Prva Mojsijeva knjiga izvješćuje da je Abraham, poslije nego je sklopio ugovor s Abimelekom, kraljem Gerare u filistejskoj zemlji, dao u Beeršebi iskopati sedam zdenaca. Arheolozima je već uspjelo pronaći četiri od tih zdenaca. U zaletu pošumljavanja zemlje zasadili su u Beeršebi kao zaštitu od pješčanih oluja tamariske, upravo onako kako je to na zapovijed Gospodnju uradio Abraham.

Na užarenoj obali Mrtvog Mora, nekih četiri stotine metara pod morskom površinom, čovjek se osjeća kao na drugom planetu. Zrak je pun soli, vlage i sunčane žege. Tu na obali Mrtvog Mora smješten je »kibuc« (zadružni život svoje vrste) E'n -Gedi, oaza u pustinji. Unaokolo samo so i litice. Upitamo li osnivače kibuca, zašto su podigli naselje, oni odgovaraju: »Bez Pjesme nad pjesmama, koja pripovijeda o Salamonovim vinogradima u Ein-Gedi (gl. 1,14), ne bismo se bili nikada upustili u ovaj pothvat.

Nedaleko od Ein-Gedi, na Mrtvom Moru, profesor Evenari s hebrejskog sveučilišta u Jeruzalemu podigao je svoju gospodarsku pokusnu farmu. Ovaj botaničar — arhe-

olog poznat je po tomu, što je u pustinji bez zdenca, vrela i vodopada podigao vrt. Pri tom on upotrebljava istu tehniku koju su bili pronašli Židovi već u doba judina kraljevstva prije tri tisuće godina. Zasadiše svoje vinograde podno brežuljaka, poslije nego su zemljište očistili od kamenja i pomoću nižih zidova poduprli obronke da mogu hvatati vodu kišnicu. S ovim prastarim sistemom Evenari uzgaja masline, kajsije i breskve. On potsjeća na svoje pretke, kojima Vječni udijeli da »sišu med iz litice i ulje iz tvrdog kamenja« (Pz 32, 13).

Kako s obzirom na gospodarstvo, isto je i s obzirom na industriju. Tko bi uopće vjerovao da će u industriji Biblija biti vjerna savjetnica, a nitko nije ni pomišljao da u Izraelu ima mineralnih sirovina. Geolog Herman Gunkel upozorio je već 1958. na 19. pogl. knjige Postanka gdje se govori kako su grešni gradovi Sodoma i Gomora bili porušeni daždnom sumpora i ognja: »Dim se dizao od zemlje kao dim iz peći.« Prema teoriji profesora Gunkala moglo se tu raditi jedino o gorućem plinu.

Neka je firma za kameno ulje podigla duboke bušilice na uzvisini koju označuje Biblija, i otkrila zemljin plin na obali Mrtvog Mora kod Roš-Coara. Prema najnovijoj procjeni ovaj plin odgovara množini kalorija od milijun i pol tona ulja, koji će u budućoj teškoj industriji u Negevu igrati veliku ulogu.

Sada se dvije orijaške kemijske tvornice trude da iskoriste sirovine koje nastadoše uništenjem Sodome. Nešto podalje sva je dolina Gomore puna bušilica. Ranije se u Izraelu govorilo o nasadima naranača, o pšenici i raži kao o nekom čudu. Danas se govori također o fosfatima i petroleju.

Tvornice na Mrtvom Moru obećavaju da će pronaći mnoštvo dragocjenih sirovina. Čovjeku zastaje dah kad čuje za brojke koje govore o godišnjoj proizvodnji: 850,000 tona fosfata, 400,000 tona potaše. Povrh toga treba dobiti brom za daljnju produkciju od 900,000 tona potaše. Od velikog je značaja da se na Mrtvom Moru godišnje dobije 10,000 tona magnezija nasuprot svjetskoj produkciji od 150,000 tona.

(Za navedene podatke usp. Yomtov Ludwig Bato, Erdgas aus Sodom, u Rheinisches Merkur od 1. srpnja 1966, str. 19).

Naravno, da se morska površina intenzivnim radom prijašnjih mašina svake vrste spušta sve niže i niže. Neki očekuju da će se jednoga dana stići na ruševine Sodome i Gomore.

U hramu što ga je Salomon podigao u Jeruzalemu nalazila su se i divna umjetnička djela iz mjedi kako to potanko donosi knjiga 2. Dnevnika. U predvorju hrama nalazio se veliki oltar od mjedi i orijaška posuda za vodu, nazvana »mjedeno more«, pod kojom je bilo dvanaest mjedenih bikova. Na ulazu u svetište nalazila su se dva stupa, nazvana Jakin i Boas, salivena od mjedi. Svaki je bio visok osamnaest lataka a dvanaest lakata imao u opsegu. Poznato je također da se u kućanstvu kralja Salomona upotrebljavalo mnogo mjedenog posuda.

Odakle taj mjed? Gdje su nalazišta? Ako su postojala, da li su za sobom ostavili ikakav trag?

Biblijski arheolog Nelson Glueck svratio je pažnju na podatak iz 1 Kr 7, 45—46, gdje je govor o talionicama kralja Salomona. Tamo stoji zapisano: »Svi sudovi što ih načinio Hiram kralju Salomonu za hram, bili su od ugladene mjedi. Kralj ih dade saliti u jordanskoj ravnici u zemlji ilovači između Sohota i Sartana.« Glueck je znao da pod riječju mjed treba razumjeti bakar. Nakon tri tisuće godina spomen na rudnike iščezao je iz sjećanja ljudi. No Glueck je vjerovao da su oni postojali. Da ih pronađe, proveo je više od dvadeset godina krstareći Palestinom — po uputama Biblije — uzduž i poprijeko po uzavreloj jordanskoj dolini i vrućem Negevu.

Jednoga vrućeg dana 1934. vršeci istraživanja nekoliko kilometara južno od Mrtvog Mora namjeri se na neke ruševine, koje su — prema iskazu okolnih Arapa — njihovi pređi nazvali »Bakrenim ruševinama«. Stado kopati. Porušeni zidovi i crne peći s gomilama bakrene troske bili su mu dokazom da se tu nekoć nalazila topionica bakra. Dalje na jug Glueck je našao sedam sličnih nalazišta. Sve ove topionice bile su iz Solomonova doba. Tu su dakle bili glasoviti Salomonovi rudnici.

Četiri godine kasnije ustrajni je istraživač iskopao topionicu izvanredno povoljno smještenu bilu zaljeva Akabe na Crvenom Moru. Nalazeći se usred geološke uleknine,

peći su se koristile vjetrom, koji je puhao ovim prirodnim hodnikom i raspirivao plamen u kojem su se talile rudače. To je Ezion-Geber, središte palestinskih topionica. Da ih nađe, Gluek se doslovno držao Biblije: »Kralj Salomon dađe načiniti lađe u Ezion-Geberu, koji je kod Eilata na obali Crvenog Mora, u Edomu« (1 Kr 9, 26).

Dr Ben-Tur, jedan od glavnih izraelskih geologa, poveo je sobom g. 1949. tehničare da prouče i procijene ove stare bakrene rudnike. Ustanovili su da se nalazi toliko rudače da bi mogla dati 100.000 tona bakra. Daljnji ogranci ovog istog nalazišta mogli bi — tako se misli — dati još 200.000 tona, pa i više.

Danas je taj kraj veliko rudarsko područje. Vodeći rudarski inženjer Abraham Dor jednom reče: »Često puta nam se činilo kao da su Salomonovi radnici upravo otišli s posla«.

Rudnici su bakra pronađeni a što je sa željeznom rudačom? Važan je za to bio podatak iz Ponovljenog zakona (8, 7—9): »Jer te Gospod, Bog tvoj, vodi u lijepu zemlju, u zemlju potoka, izvora i jezera . . ., jer nećeš podnositi nikakve oskudice, u zemlju gdje kamenje ima gvožđa i gdje ćeš iz njezinih brda kopati mjed.« Nekoliko kilometara daleko od Beeršebe ugledao je Glueck goleme grebene, kroz koje se provlačila tamno-crvena rudača. Nakon što su tehničari ispitali na tisuće primjeraka, procijeniše, da se tu nalazi 15 milijuna tona željeza manje vrijednosti. (Usp. Blake Clark, u Readers Digest, ožujak 1954).

Naveli smo nekoliko primjera iz kojih se vidi kako je Biblija pouzdan savjetnik u agrikulturni i u industriji. Time se potvrđuje njezina vjerodostojnost. Ona je korisna ne samo za moralni uzgoj čovjeka i čovječanstva, ona ima u vidu i potrebe svakodnevnog života.

O. F. CAREV

APOSTOL SVEĆENIČKE SVETOSTI

(Bilješke iz života Don Eduarda Poppe-a)

Svetoj crkvi nije **ništa toliko potrebno kao dobri i sveti svećenici**. Ništa Bogu draže, Crkvi potrebnije, dušama korisnije, od dobra svećenika. Nikakav rad nije toliko uzvišen i potreban koliko rad na tome da Crkva dobije svete